

мезонів (незбереження парності). Висувається гіпотеза квантування простору і часу, що викликало у частини фізиків тенденції до заперечення їх загальності. Насправді ж зникають не простір і час, а певна межа наших знань про них. Із подальшим проникненням у мікро- і макросвіти можна виявити нові незвичайні властивості простору й часу.

Наслідком систематичної роботи вчителя, спрямованої на формування вищезгаданих фундаментальних понять, є розуміння на елементарному рівні того, що рухома матерія визначає властивості простору і часу. Простір і час як форми буття рухомої матерії, перебувають у нерозривній єдності: вони не існують поза матерією і навпаки — не існує матерії поза ними. Простір характеризує протяжність матеріальних об'єктів, а час — послідовність природних процесів, їх тривалість.

Мороз Ірина Володимирівна,

*науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Особливості розвитку інформаційного суспільства висувають нові вимоги до організації освітнього процесу з історії, оскільки такі традиційні цінності освіти як фундаментальність і академізм вже не є пріоритетними. Нині цінуються спеціалісти з нестандартним, творчим типом мислення, які здатні до дослідницької діяльності та відрізняються конструктивністю підходу до розв'язання різноманітних проблем. У зв'язку з цим актуалізується потреба цілеспрямованого формування дослідницької компетентності учнів.

Більшість дослідників сходяться на думці про те, що формування дослідницької компетентності учня має здійснюватися в умовах системності та безперервності освітнього процесу, технологічності і прогнозованості результатів навчання [15]. Під дослідницькою ком-

петентністю ми розуміємо інтегровану особистісну якість учня, що виявляється в готовності та здатності до дослідницької діяльності, зокрема висувати нові ідеї та гіпотези, працювати з різноманітними джерелами інформації, здійснювати пошук найбільш раціональних варіантів вирішення навчальної проблеми. Дослідницька компетентність учня з історії пов'язана з відкриттям суб'єктивно й об'єктивно нових історичних знань та пізнавальною мотивацією, що виражається у формі дослідницької активності особистості [2].

Модель дослідницької компетентності відображена на рис. 1. Базисом дослідницької компетентності з історії є знання здобуті учнем як в навчальному процесі так і поза ним. Під історичними знаннями ми розуміємо сукупність достовірних історичних фактів та сформованих на їхній основі уявлень, понять, суджень, умовиводів, концепцій і теорій. Безперечно, що без знань не може бути організована дослідницька діяльність з історії. Втім, провідним складником історичної дослідницької компетентності є навчально-дослідницькі вміння. Саме вони в освітньому процесі «приводять в рух» знання.

Модель дослідницької компетентності учня з історії

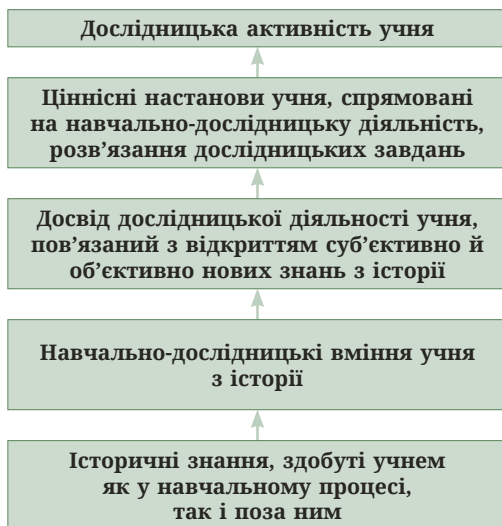

Рис. 1. Модель дослідницької компетентності учня з історії

Навчально-дослідницьке вміння, на думку Н. Недодатко, являє собою складне психічне утворення (синтез інтелектуальних і практичних дій, засвоених і закріплених способів діяльності), яке лежить в основі готовності школярів до пізнавального пошуку [3]. Систематичне застосування в освітньому процесі дослідницьких вмінь і навичок формують в учня досвід дослідницької діяльності та ціннісні настанови, спрямовані на навчально-дослідницьку діяльність, розв'язання дослідницьких завдань.

Фундаментальною основою дослідницької компетентності людини є психічна потреба в дослідницькій активності. Дослідницька активність, на думку, О. Поддьякова це прояв творчого ставлення особистості до світу, яке знаходить відображення в мотиваційній готовності та інтелектуальній здатності до пізнання дійсності шляхом практичної взаємодії з нею, до самостійного визначення мети дослідження, до винайдення нових способів і засобів її досягнення, до отримання різноманітних, в тому числі несподіваних, непрогнозованих результатів дослідження та їх використання для подальшого пізнання [5]. Найхарактернішими критеріями дослідницької активності, як зазначає С. Омельчук є ініціативність, позитивне ставлення до діяльності (сумлінність, інтерес, допитливість), самодіяльність, самостійність, саморегуляція, усвідомлення діяльності, воля особистості (наполегливість у досягненні мети, завзятість, доведення справи до завершення), цілеспрямованість, творчість [4, с. 4].

Отже, формування дослідницької компетентності учнів це цілеспрямований, кропіткий процес, у якому повинні бути зосереджені зусилля як самих учнів, так і педагогів. На основі аналізу літератури [1–5] та отриманих результатів попередніх досліджень ми виділяємо такі чинники, які сприяють формуванню дослідницької компетентності учнів у процесі навчання історії, а саме: 1) орієнтування освітнього процесу з історії на здобуття учнями певного освітнього результату (нові досвід та знання, повідомлення, презентація, дослідницька робота, проєкт тощо); 2) дослідницька діяльність учнів на уроках історії має ґрунтуватися на опрацюванні різноманітних джерел інформації; 3) при відборі та структуруванні навчального матеріалу з історії вчителям та авторам підручників слід орієнтуватися на пізнавальну самостійність та навчальну творчість учнів, навчання методам наукового мислення; 4) доступність навчального навантаження та відповідність методики реалізації дослідницької

діяльності віковим можливостям учнів; 5) забезпечення вчителем сприятливої, доброзичливої психологічної атмосфери, оптимальних умов для дослідницької діяльності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головань М.С., Яценко В.В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць*. 2012. Випуск VII. С. 5562.
2. Мороз П.В., Мороз І.В. Формування дослідницької компетентності засобами сучасного шкільного підручника історії. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. Вип. 24. С. 141–162. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2020-24-142-162>
3. Недодатко Н. Технологія формування навчально-дослідницьких умінь школярів. *Рідна школа*. 2005. № 6 (869). С. 21–23.
4. Омельчук С. Дослідницький підхід до навчання мови: лінгводидактичний словник-довідник: навчальний посібник. Київ: [б.в.], 2015. 56 с.
5. Поддьяков А.Н. Исследовательское поведение: стратегии, познания, помощь, противодействие, конфликт. М.: Эребус, 2006. 187 с.

Мороз Петро Володимирович,

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПІДХІД

ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

Стрімкий розвиток інформаційного суспільства висуває нові вимоги до організації навчання історії в закладах загальної середньої освіти. Як зазначають психологи, традиційний принцип передачі готових знань від вчителя до учня у сучасних умовах безнадійно застарів. Згідно теорії поколінь, нині в закладах загальної середньої освіти навчається так зване покоління Z — «цифрові» діти, для яких використання різноманітних гаджетів та цифрових технологій, пошук та відбір великих обсягів різноманітної, часто суперечливої, інформації стали буденністю [1; 2].